

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Øernes befolkning under Karl Gustavkrigene.

Historisk Tidsskrift, Bind 11. række, 1 (1944)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_11rk_0001-PDF/hto_11rk_0001_80435.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=80435>

pdf genereret den : 28/5-2008

Øernes befolkning under Karl Gustavkrigene.

En kirkebogsundersøgelse.

AF

HANS H. FUSSING

Vort kendskab til Karl Gustavkrigenes betydning for Danmarks indre forhold er begrænset og ofte baseret paa sagn og spredte oplysninger om lokale forhold. En mere solid og almengyldig viden kan imidlertid skaffes paa en bredere basis. Saaledes vil en gennemgang av lenenes jordebøger og de jordebøger, der blev indsendt i anledning af forarbejderne til matrikelen av 1664, i al fald for mange egne vedkommende, kunne give gode oplysninger om ødegaardens antal efter krigen og ofte ogsaa om aarsagerne til, at de stod øde.

Hvilken indflydelse krigen havde paa befolkningens rent tal-mæssige forhold og en hel del om, under hvilke kaar især land-befolkningen levede under krigen, kan udtrages av de bevarede kirkebøger. Gustav Bang har i sin bog »Kirkebogsstudier« (1906) gjort rede for vort kirkebogsmateriales værdi for studiet av befolkningsforholdene i 1600- og 1700-tallet, og i det følgende er fulgt nogle av de veje, han har peget paa som frugtbare. I en tidligere studie i danske kirkebøger, som er trykt i »Fortid og Nutid« IX (1932) s. 242—50, har jeg meddelt en optælling av fødsler og dødsfald i de fra tiden 1655—63 bevarede fynske kirkebøger. Hovedresultatet var, at fødslerne under krigen faldt til ca. 40 % av, hvad de havde været i den nærmest foregaaende fredsperiode,

mens dødeligheden i det værste aar 1660 voxede til mere end det femdobbelte. Da nogle stikprøver viste, at forholdene var ganske anderledes paa den sjællandske øgruppe, har jeg gennemgaaet de kirkebøger fra øerne, der har fuldstændige rækker av døpte og begravede fra aarene 1652—66, idet den tidligere undersøgelse er blevet udvidet tidsmæssigt for at faa et bedre billede av forholdene i fredsaarene paa begge sider av krigen.

Den nedenstaaende undersøgelse omfatter kun øerne, og naar Jylland ikke er medtaget, skyldes det til dels, at C. Villads Christensen i *Historisk Tidsskrift* 6. R. V (1895) har skrevet om »De jyske Kirkebøgers Bidrag til Belysning af Krigen i Jylland 1657—59«, hvori en væsentlig del av stoffet er udnyttet. Hovedvægten er lagt paa de kulturhistoriske oplysninger og meddelelserne om de mere dramatiske begivenheder, mens der kun undtagelsesvis og mest i de særlig grelle tilfælde er foretaget en optælling av de døpte og begravede. En vigtigere grund til udeladelsen er, at forholdene i Jylland ved Karl Gustavkrigenes udbrud var anderledes og ringere end paa øerne, fordi Jylland i de foregaaende aartier havde været hjemsøgt av Kejserkrigen og Torstenssonkrigen, hvis direkte virkninger ikke naaede til øerne. Ganske vist kan kirkebøgerne kun, og det endda i meget begrænset omfang, give oplysninger om befolkningens forhold under den sidste av disse krige, men befolkningens stilling var, efter de hærgninger der var gaaet hen over Jylland saa kort i forvejen, en anden end paa øerne.

Undersøgelsen av øernes befolkningsforhold omfatter kun aarene 1652—66, fordi kun derved kan materialet faa en nogenlunde stor bredde, 72 sogne — resten av kirkebøgerne mangler eller er defekte. Ganske vist vil det paa det foreliggende grundlag være vanskeligt at danne sig noget sikkert skøn over, hvordan et »normalt« aar har formet sig, fordi der kun er tale om et lille aaremaal. Som det senere skal vises, indtræffer der en række katastrofer indenfor dette, men vilde man gaa tilbage til det aar, da kirkebøgerne indførtes, 1645, vilde materialet paa grund av huller svinde ind til godt det halve, 46 sogne, saa hvad man vandt i dybden, tabte man i bredden.

Paa grund av forholdenes forskelligartethed paa de to sider av Storebælt er materialet baade i teksten og i tabellerne delt i to grupper »Sjælland« og »Fyn«, og købstæderne er paa grund av deres særprægethed holdt helt for sig. »Sjælland« omfatter hele den sjællandske øgruppe. Fra selve Sjælland er landsognene nogenlunde jævnt repræsenteret, idet der dog er store huller i materialet fra det nordøstlige hjørne av øen og fra Køgeegnen. Fra Møn er kun de østlige sogne bevaret, fra Falster findes een og fra Laaland et par kirkebøger. »Fyn« omfatter desuden Taa-singe, hvorfra een kirkebog er bevaret, men hele det øvrige fynske materiale stammer fra den nordvestlige del av øen. For materialets karakter vil det iøvrigt blive gjort rede s. 315 foran tabellerne.

Svenskere	Døbte			Viiede			Begravede		
	1658	1659	1660	1658	1659	1660	1658	1659	1660
Sjællands byer	6	7	14	..	2	..	18	23 ¹	3
— landsogne	1	7	2	15 ²	27 ³	4
Fyns byer	1	..	1
— landsogne	5	7	2	..	3	3	..
Ialt	12	15	22	2	4	..	36	53	7

I alt 49 døbte, 6 viiede og 96 begravede.

¹ Hertil kommer Nakskov, hvor det er umuligt at udrede antallet av begravede svenskere, dog mindst 21.

² De »mange« soldater i St. Ibs er ikke medregnet, se s. 294.

³ De »mange« soldater i St. Jørgensbjærg er ikke medregnet, se s. 294.

Hvis man ud av de her i tabellerne meddelte tal vil læse noget alment om befolkningen, maa man imidlertid gøre sig klart paa forhaand, at rækkerne indeholder en del fejlkilder, der direkte skyldes selve krigsforholdene. Under krigen fik befolkningen en unormal tilvæxt gennem de indkvarterede tropper. Nu har der ogsaa i fredstid været indkvarteret danske soldater rundt om i landet, saa der er i det følgende, hvor det har været muligt at konstatere danske troppers tilstedeværelse, ikke taget særligt hensyn til disse, men kun til fremmede soldater. Der er i en hel del sogne født soldaterbørn, begravet soldater og deres familiemedlemmer og foretaget enkelte vielser av soldater, men det er forholdsvis faa fremmede — baade svenskere og allierede

— der er blevet døbt, viet eller begravet under krigen, saa det har næppe haft nogen indflydelse paa befolkningstallene. De sikre eksempler er som foranstaaende tabel viser.

Dernæst flygtede en del av den udplyndrede eller ved brand hjemløsgjorte befolkning, hvad der i nogle sogne førte til en unormal avgang, i andre til en tilgang. Man kan dog vist antage, at disse bevægelser stort set ophævede hinanden, naar man tager alle de her benyttede sogne under ett. Dernæst udskrev svenskerne soldater eller arbejdskraft (se s. 296) saaledes at en del mennesker, især mænd, i kortere eller længere tid var borte fra deres hjemsgn, hvorfor deres eventuelle vielser eller begravelser ikke findes i dettes kirkebog. Endelig synes det omvandrede proletariat naturligt nok at være taget til i krigsaarene, og dette kan ogsaa have medført forskydninger i befolkningsforholdene i de enkelte sogne, men for et større omraade har det næppe heller forandret tallene.

I almindelighed vil det ved behandling av befolkningsmæssige forhold være naturligt at følge mennesket fra vuggen til graven, men her vil dødeligheden blive behandlet først, fordi dens væxt i kriseaarene, hvadenten krisen nu skyldes krig eller pest, er av saa avgørende betydning for fødsler og vielser, og fordi den korte aarrække, der er gennemgaaet, umuliggør det at følge den største del av befolkningen fra fødsel til død. I de enkelte afsnit vil iøvrigt ikke blot blive behandlet selve tallene for fødsel, død og vielse, men ogsaa nogle andre forhold, der knytter sig til disse fænomener, og textens oplysninger maa overalt sammenholdes med tabellernes tal. I texten er inddraget en del oplysninger hentet fra kirkebøger, der paa grund av deres defekte karakter ikke har kunnet bruges i selve tabellerne.

Dødsfald i landsogne.

Dødstallene fra Sjælland er præget av den enormt høje dødelighed i aarene 1652—57. Derefter falder dødeligheden jævnt 1658—62, og efter et betydeligt fald i 1663 stiger den

resten av perioden. Aarsagen til den høje dødelighed i den første aarrække kan klart paavises, idet den skyldes smitsomme sygdomme, der gaar under forskellige navne som »pest« og »blodsot«, hvad der direkte nævnes i en række kirkebøger. Enkelte steder har præsterne ligefrem angivet, hvormange der døde av »pest«. Det er saaledes tilfældet i Gildebrønne 1654—55, Hallenslev 1655, Sæby 1654—55—56 og Borre 1656. 1652 omtales »pest« i Kalvslunde, Lundforlund og Gerlev (Slagelse h.), 1653 i Hallenslev, 1654 i Gentofte, Gildebrønne, Brejninge, Sæby og Gundsemagle, 1655 i Gildebrønne, Hallenslev, Sæby, Sneslev, Allerslev, Gundsemagle og Udby (Baarse h.) og 1656 i Værløse, Greve, Kagslunde, Kagstrup, Fjenneslev, Hallenslev, Sæby, Gerlev (Slagelse h.), Sørbymagle og Borre. Naar der samtidig i andre sogne er en voldsom stigning i dødstallene, kan der ikke være tvivl om, at her har epidemierne ogsaa raset, selv om det ikke er nævnt i de paagældende kirkebøger. I F. V. Mansas indholdsrige, men meget uoverskuelige bog »Bidrag til Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Historie i Danmark« (1873) findes en del oplysninger om epidemierne i denne periode, men de er overvejende hentet fra det dengang trykte materiale og svarer ikke helt til det indtryk, man faar gennem kirkebøgerne. Mansa meddeler, at der i 1652 var en blodsotepidemi i København, men intet om, at den bredte sig ud paa landet, mens en kraftig bubonpest i 1654 fra hovedstaden naaede ud over det øvrige land og varede til ind i 1655. Fra 1656 omtaler han en koppepidemi paa Sjælland og Bornholm, men i de følgende aar nævner han kun, at der har været nogle mindre, lokale epidemier i 1659—60. Denne fremstilling svarer ikke til kirkebøgernes dødstal og bemærkninger om »pest«, idet de smitsomme sygdomme, maaske bortset fra 1653, maa have raset Sjælland over i alle aarene 1652—57, og det av Mansa som særlig voldsomt angivne pestaar 1654 har ikke det højeste dødstal av disse aar. Mansas fremstilling lider i det hele taget under, at man ikke hos ham finder nøjagtige tal, men kun har skønsmæssige opgivelser fra købstæderne, især København. Naar man i fremtiden vil gøre rede for de epidemiske sygdommes omfang

i Danmark fra den tid, hvorfra der er bevaret kirkebøger, vil man derfor ikke kunne nøjes med at bruge det af ham fremdragne og samlede materiale, men maa søge at supplere og korrigere det ved hjælp af kirkebøgernes tal eller andet statistisk materiale.

Ser man paa de enkelte sogne, er det iøjnefaldende, at der er stor forskel paa, i hvor høj grad de er blevet ramt af epidemierne. Man faar indtryk av, at nogle sogne til tider har levet deres eget liv uden megen forbindelse med omverdenen, saa de har kunnet blive forskaanet for farsoter, der har hærgnet ikke langt fra dem. Særlig haardt er det i et enkelt aar gaaet ud over sogne som Gundsemagle, Fuglede, Asnæs, Sneselev, Gerlev (Slagelse h.), Taarnborg, Sørbymagle, Marvede-Hyllinge, Vester Egede, Udby (Baarse h.) og Allerslev, mens andre sogne slet ikke eller kun i ringe grad er præget av et enkelt aar med mange dødsfald. I de følgende sogne er udsvingene saa begrænsede, at man maa antage, at de kun i beskedent omfang eller maaske slet ikke har været ramt af epidemierne: Uvelse, Snodstrup, Gildebrønde, Vindinge, Kagstrup, Tølløse, Søndersted, Højerup og Horreby. Det er forøvrigt karakteristisk for i al fald en del av disse sogne, at de er ret smaa, men de ligger ikke saa isoleret, at man kunde tænke sig, at deres beliggenhed forklarede, at de var blevet forskaanet for »pesten«. Værst av alle sogne synes Allerslev at være blevet ramt i et enkelt aar, idet der her i 1655 døde flere mennesker end i de øvrige her medtagne 14 aar til sammen. Næsten lige saa galt har det været i de mønske sogne Borre og Elmelunde, men her er den svære dødelighed fordelt over to kalenderaar. Hvor stærkt dødeligheden har kunnet være koncentreret, kan ses i Jørlunde 1654, idet der her i hele aaret døde 118 mennesker, men herav døde 110 i tiden fra 5. september til 6. december.

Et endnu bedre billede av, hvor uregelmæssigt epidemierne rasede, faar man ved at se paa den ejendommelighed, at to nabosogne ikke altid har haft maximaldødelighed samtidig, det vil sige, at »pesten« har raset paa forskellige tidspunkter indenfor de enkelte sogne paa samme egn. Som eksempler kan nævnes

Brejninge og Fuglede, Alsted og Fjenneslev, Vigersted og Kværkeby, Gunderslev og Marvede-Hyllinge.

Vil man gøre sig klart, hvorvidt farsoterne eller krigen har været av størst indflydelse paa dødeligheden, kan man tage gennemsnitsdødeligheden for de sex fredsaar med de store epidemier 1652—57, der er 1555, mens den for krigsaarene 1658—60 kun er 905 og i fredsaarene derefter 1661—66 er 585. Av hensyn til sammenligningen med fødslerne er her kun medtaget de sogne, der har haade fødte og døde i de medtagne 15 aar.

Naar dødeligheden falder saa stærkt fra 1658 og, trods en svag stigning til slut, holder sig lavt, har det formentlig sin hovedgrund deri, at der ganske simpelt ikke har været saa mange mennesker efter de haarde aar. Befolkningen er blevet saa stærkt formindsket, at der ikke har været saa mange mennesker, der kunde dø. Desuden maa man have lov at antage, at farsoterne har bortrevet en del svage mennesker, der ellers vilde være døde i de efter pesten følgende aar.

Selv om dødeligheden paa Sjælland under krigen ligger væsentlig under de store pestaars, er den dog som gennemsnitstallene viser væsentlig højere end i de følgende fredsaar, og man kan da antage, at dette for en del skyldes krigens virkninger. Der er da ogsaa en række faktorer, der har kunnet sætte dødeligheden i vejret under krigen. Om de egentlige militære begivenheder findes fra landsognene kun meget faa oplysninger, men noget er der dog. I Gentofte begravedes saaledes i februar 1659 fire svenske soldater, der blev »skudt i stormen for København«. Fra Møn findes efterretning om nogle mænd, der blev dræbt under kampene ved øens indtagelse i 1659. I Magleby begravedes fire, der var blevet skudt av svenskerne, men det siges ikke, om de var fra sognet, hvad der dog er sandsynligt. I Elmelunde siges det udtrykkelig, at sex mand »blev slagen her af sognet«, da svenskerne kom til Møn 5. juni 1659. Endelig findes der to meddelelser om, at svenskere er blevet dræbt av danske soldater, een i Fuglede 27. december 1658 og een i Hjembæk samme aar. Naar kirkebøgerne bringer meddelelser om, at svenske soldater er blevet begravet, har det vist som oftest

intet med selve kampene at gøre. I St. Ibs skriver præsten 1659 efter fortegnelsen over de begravede »foruden mange soldater, som jeg ikke kastede jord paa«, og i St. Jørgensbjerg kirkebog staar der samme aar »foruden soldater, som er mange«. Nogle steder er antallet av begravede svenskere ret højt: Egeslevmagle 1659 9 i maanederne marts og april, i Gundsemagle fire i hvert av aarene 1658 og 1659. Iøvrigt findes der enkelte begravede svenskere spredt i et stort antal sogne, men da intet særligt oplyses om disse, kan man vist gaa ud fra, at de er døde av sygdom.

En del drab skyldes selve befolkningens direkte modstand mod svenskerne. I Sonnerup begravedes i 1658 fem mand av sognet, der var blevet skudt av svenskerne, fordi »de gjorde sig til snaphaner og blev overrasket«. Da præsten i Sørbymagle i 1660 efter freden begravede en bonde, skrev han om ham, at han før juletid 1659 med nogle andre, i alt ni, havde slaaet sig ned i Kastrup Storskov som snaphane. Svenskerne opdagede dem imidlertid, og mens nogle flygtede, blev andre dræbt, deriblandt den her nævnte. Hans lig blev holdt skjult under jorden til krigen var forbi og nu i juni 1660 ført hjem og nedsat paa kirkegaarden. Et par svenske ryttere blev skudt ihjel i Egby i Ry sogn og begravet 2. januar 1659, og en bonde i Hylstrup i Alsted sogn dræbte natten til d. 16. februar 1659 sin sauvegarde.

Rundt om i landet blev der dræbt en del mennesker av de svenske soldater, uden at man kan se, hvad grunden har været, og det ligger nærmest at antage, at de har sat sig til modværge overfor de plyndrende soldater. 1658 dræbtes en pige i Fuglede og en mand hvert av de følgende steder: Værløse, Hammer og Kirkerup. I hver av de to landsbyer Udby blev der 1659 skudt en mand og en i Fuglede, og samme aar døde i Kagstrup en gammel lam mand av forskrækkelse, da en svensker tog ham i benet. I 1660 dræbtes en mand i hvert av de følgende sogne Flinterup, Jydstrup og Sneslev. Kun en enkelt gang siges det direkte, at en mand er blevet dræbt under plyndring, nemlig i Godsted 1660.

En del meddelelser i kirkebøgerne taler indirekte om drab

og plyndring, for man maa gaa ud fra, at det er av disse grunde, at saa mange mennesker har forladt hus og hjem og derved har bragt forskydninger i de enkelte sognes befolkningsforhold. I en lang række tilfælde, saa mange at det vil føre for vidt her at nævne dem alle, fortælles om de mennesker, der har faaet udført kirkelige forretninger, herunder begravelser, at de er kommet fra andre sogne paa grund av krigen. Her skal blot anføres et typisk eksempel. I Borre begravedes 27. marts 1659 nogle i en mose fundne ben, der antoges at være liget av en for svenskerne flygtet mand.

Direkte oplysninger om de plyndringer, der førte til drab og flugt, findes ogsaa. I Oster Egede kirkebog staar, at 12.—20. februar 1658 »gik det underligt til hos os med korn og foder foruden indehavende gods, heste, penge og kvæg. Gud være os naadig og hjælpe os. Det glemmer ikke Danmark i deres tid, som nu er.« I Vester Egede maatte præsten 19. december 1658 gøre kirkens bøn for en mængde penge og sølvgenstande, der var forsvundet, og derefter indeholder kirkebogen følgende udbrud: »O du gode Mikkell Salvegarde, vedst du ikke det gemene sprikvort: übel gewonnen, übel gerunnen, male parta, male dilabuntur. Hvad med synden kommer, det med sorgen gaar.« Det synes nu som om den gode Mikkell ikke har formaaet at holde fast paa det stjaalne, for aaret efter — 18. december 1659 — lod han bandlyse de tyve, der havde stjaalet penge, skjorter med mere fra ham, og endelig maatte præsten 1660 bede for Mikkell Salvegarde, fordi han var »nedlagt paa sin seng av onde mennesker«, saa befolkningen har aabenbart faaet ram paa ham. Iøvrigt havde degnen og andre i Vester Egede gemt gods og klæder i kirken, aabenbart i det forfængelige haab, at det hellige sted skulde værne deres ejendele, men de blev dog stjaalet. Et par bemærkninger i Sørbymagle kirkebog handler vel ikke om plyndringer i snævrere forstand, men er dog oplysende om forholdene. Det hedder om en mand, der forøvrigt paa en rejse blev skudt av svenskerne 1660, at han led ved indkvartering og stor tvang, og om en anden bonde, der blev begravet i 1661, siges, at han gik til agters i de svenske aar.

Endnu et par eksempler paa forjagelser kan nævnes. Præsten i Borre maatte 30. november 1659 døbe to børn fra nabosognet Magleby, fordi dettes præst paa grund af fjendens overlast i en maanedstid havde maattet flygte til sin søn, der var præst i Gunderslev. Da præsten i Asnæs 24. april 1659 døbte et barn, hvis forældre var forjaget fra Vig sogn, formanede han sin menighed til at vise dem barmhjærtighed.

Som nævnt er der i en del sogne foregaaet en avgang, som ikke fremgaar av listerne over de begravede, idet svenskerne har udskrevet soldater eller arbejdskraft. I hvilket omfang, det er sket, kan ikke ses av kirkebøgerne, men det fremgaar dog et par steder av nogle bemærkninger. I Kagstrup nævnes 1660 og 1661, at to mænd var blevet »udtaget i krigen av de svenske«, men det kan ikke ses, om det er til soldatertjeneste eller til arbejde. I andre tilfælde kan det ikke ses, om der er tale om udskrivning eller om medløb med sejrherren. Saaledes udlagdes i december 1658 en jydekarl, som var med svensken, som barnefader i Egeslevmagle. Naar en mand fra Magleby paa Stevns i 1659 var tjener hos en svensk arkelimester i Køge, var det maaske frivilligt, og det samme kan gælde en mand fra Assens, der samme aar var tjener hos en officer i Kagstrup. En pige fra Slagelse døde og blev begravet i Aagerup 1659 i september og det siges om hende ligesom om en fremmed pige, der blev begravet i Gundsemagle i januar 1660, og en fremmed mand, begravet sammesteds i november 1659, at de har været paa Kronborg at grave, og her maa der formentlig være tale om tvangsudskrivning av arbejdskraft til de svenske befæstningsarbejder.

I nogle faa tilfælde kan man konstatere en avgang i sognenes befolkning derigennem, at danske er løbet over til fjenden. I Borre begravedes i 1660 en jyde og en mønbo, der tjente svenskerne som ryttere, og en mand fra Hyllerup, der senere kom til Slagelse, havde efter præstens bemærkning »givet sig til svensken«.

Endelig kan der nævnes en vistnok meget ringe ekstraordinær tilgang derigennem, at nogle svenskere blev i landet efter krigen.

Tilnavnet Svenske er uhyre almindeligt baade før og efter den her omhandlede periode, og man kan antage, at en del av bærerne av navnet er forhenværende svenske soldater. 1661 blev en tidligere svensk, nu dansk, rytter trolovet i Fjenneslev, og samme aar begravedes i Fuglede en tigger, der før havde tjent de svenske krigsfolk.

Ser man derefter paa Fyn, bliver billedet et helt andet. Det bevarede fynske materiale er imidlertid saa meget ringere end det sjællandske, at man ikke kan være sikker paa, at det giver et alment billede av forholdene. Dels er der kun bevaret et forholdsvis ringere antal kirkebøger, dels er de daarligere fordelt over øen. Søger man med denne begrænsning at gøre resultatet op, viser det sig, at Fyn ikke har været hærget av de samme epidemier som Sjælland, idet udslagene i dødeligheden 1652—57 hverken taget under ett, eller naar man ser paa de enkelte sogne, viser saa kraftige udslag, at man behøver at antage epidemier som aarsag til dødelighedens væxt. Derimod stiger dødeligheden ud over alle grænser under krigen. Gennemsnitsdødeligheden var 1652—57 118, 1658—60 348 og 1661—66 74. Dødelighedens væxt i krigsaarene har flere aarsager. Dels kom der med de fremmede tropper epidemier til øen, saaledes som det fremgaar av kirkebøgerne fra 1659 fra Barløse og Landet-Brejninge, dels synes der paa Fyn at være døde flere av sult og kulde, hvad særlig Barløse kirkebog viser, og endelig ser det ud til, at soldaterne er faret haardere frem her end paa Sjælland. I de 20 fynske landsogne, hvorfra der findes oplysninger om dødsfaldene under krigen, blev der i alt dræbt 35 civile personer av de fremmede soldater, mens der i de tilsvarende 74 sogne paa den sjællandske øgruppe kun blev slaaet 14 ihjel av de fremmede. Disse tal er jo ikke absolutte, idet dødsaaarsagen kun sjældent er angivet, saa langt flere kan være blevet dræbt av soldaterne, men da der ikke paa forhaand er grund til at antage, at de fynske præster har været mere tilbøjelige til at medtage de dramatiske begivenheder i kirkebøgerne, kan man vist antage, at det er gaaet haardere ud over den fynske bondebefolkning. Herpaa tyder ogsaa de nedenfor s. 298—99 omtalte relativt hyppigere

plyndringer paa Fyn. Naar dødeligheden efter krigen ogsaa her ligger væsentligt lavere end i førkrigsaaarene, har det formentlig samme aarsager som paa Sjælland.

Nogle mennesker er blevet dræbt paa Fyn av svenskerne, uden at det kan ses, om det stod i direkte forbindelse med plyndringer. I 1658 blev der dræbt en mand i Dalum og en i Fravde, og 1659 dræbtes en mand og en kone i Fravde. Samme aar blev en mand skudt i Ingslev, og præsten skrev i den anledning: »Sit ultor justissimus deus innocentis effusi sanguinis. Amen«, men det er den eneste av den slags udbrud, der findes i kirkebøgerne. Om andre drab siges det udtrykkelig, at de er sket i forbindelse med plyndringer, hvor befolkningen har søgt at værne sine ejendele. I Barløse dræbtes av svenskerne under en plyndring d. 30. januar 1658 fire mennesker, men iøvrigt var de allierede tropper ikke bedre, da de kom, for de dræbte to og pinte een ihjel i samme by. I Fravde dræbtes under en plyndring i november 1659 ikke mindre end otte mennesker, og en mand i Guldbjærg, der vilde værges sine gæstgæder, blev skudt av ryttere i 1659, og samme aar styrtede en kone i en brønd i Ingslev og døde, da hun vilde skjule noget kobbertøj for de plyndrende. Værst er det aabenbart gaaet til paa Fyn, da svenskerne kom i februar 1658, for foruden de ovennævnte drab i Barløse kan nævnes, at i Brylle blev to mand skudt av svenske ryttere d. 14. februar og en kone ugen efter, og i Sanderum begravedes i kirken d. 24. februar fem mænd og en kone, der alle var blevet dræbt av de svenske ryttere.

I en anden række tilfælde omtales plyndringer, der vel ikke synes at have haft drab til følge, men hvor befolkningen er blevet nødt til at flygte fra deres hjemsgn eller har faaet deres livsvilkaar stærkt forringet. Præsten i Ingslev kunde d. 30. januar 1659 ikke komme ud i sognet til en hjemmedaab paa grund av plyndringen, der foregik, og det samme var tilfældet med hans kollega i Paarup d. 6. november samme aar. I Ingslev var det de allierede soldater, i Paarup de svenske, der plyndrede. Barløse blev plyndret av begge parter i 1658 og 1659, og præstegaarden med kirkebøgerne blev ødelagt. I Vindinge skete det

samme 1659, og præsten fortæller, at »jeg blev forjaget av de svenske og gaarden mest nedbrudt at bygge telte av paa vor kirkegaard og ved vor have, for en del svenske slog lejr og byggede av min præstegaard, som de nedbrød«, og præsten selv flygtede til Nyborg. Fravde plyndredes mindst to gange, for 1659 tales der om »svenske sidste plyndring«. Sidst i 1658 kunde præsten i Ingslev ikke komme ud at berette en døende, »i den stund saadan plyndring varede og usikkerhed at færdes«. I Ørbæk siges det, at et barn var blevet hjemmedøbt »i plyndretiden«. En daab i Fravde overværedes kun av faa mennesker, fordi den foregik »udi del svenske opløb«, og i Nørre Aaby var der 1659 3. juni kun to faddere ved en daab i kirken, fordi »alle de andre i byen var deres huse forløbne for ankomne udplyndrende parti«. Da Barløse som ovenfor nævnt blev plyndret av de allierede 1659, blev præsten forjaget med de fleste av sine sognebørn og maatte i fem uger søge tilflugt i Assens.

Ogsaa udskrivninger decimerede befolkningen paa Fyn. Svenskerne tog i 1658 sex mand i Barløse med sig og aaret efter tog de allierede tre mand sammesteds. Naar der i 1659 i Nørre Aaby blev begravet to svenske soldater, hvorav den ene var fra Skaane, den anden fra Blekinge, kan man dog formode, at de er blevet udskrevet efter Roskildefreden.

Direkte overløb til fjenden forekommer paa Fyn et par gange. I Odense omtales en dansk karl i general Wrangels tjeneste, og en sauvegarde, altsaa en soldat, i Brylle 1660 var født i Jylland, og en mand omtales i Norup 1659 som »lejet for penge av svenskens folk«, skønt han var dansk av fødsel.

Sammenligner man antallet av dræbte paa Fyn og paa Sjælland, ligger det langt under, hvad man kunde vente efter sagnenes fortællinger om svenskernes og især de allieredes grusomhed. Det drejer sig om 15 paa Sjælland og 38 paa Fyn. Nu er tallene minimumstal, for i langt de fleste kirkebøger er der intet anført om dødsarsagen, og de er i det hele taget saa magert ført, at man kan formode, at der i de nøgne tal ligger en del, der er dræbt av soldaterne. Selve materialets karakter gør det vanskeligt at sige noget sikkert, men naar de fynske drabstal

er mere end dobbelt saa store som de sjællandske, skønt der er bevaret fem gange saa mange kirkebøger fra Sjælland som fra Fyn, kan man dog vist slutte, at de fremmede soldater er faret voldsommere frem paa Fyn end paa Sjælland, saa man her har en del av forklaringen paa, at dødeligheden steg saa voldsomt paa Fyn under krigen.

Forklaringen paa soldaternes voldsommere optræden paa Fyn er formentlig den, at her stod i 1659 en række kampe mellem svenskernes og de allieredes hære, endende med slaget ved Nyborg d. 14. november. Naar en avdeling kom til en i forvejen av modparten udplyndret landsby, maatte den tage haardere fat, hvis den vilde skaffe sig føde og bytte.

Fødsler i landsogne.

Fødselstallene fra Sjælland er langt fra underkastet de voldsomme svingninger, der præger dødstallene, saa det ser ud til, at de store farsoter ikke strax har sat noget stærkt præg paa børneproduktionen. Ser man paa tallene under ett, er forskellen mellem maximum i 1655 1175 og minimum i 1662 705 vel stor, men tallene daler jævnt i de mellemliggende aar. Naar fødslerne daler fra 968 i 1652 til 848 i 1653, kan det se ud, som om det skyldes den meget store dødelighed i 1652, men da paa den anden side maximaldødeligheden i 1657 ikke følges av noget større fald i fødslerne aaret efter, er det betænkeligt at mene, at pesten har haft nogen øjeblikkelig indflydelse paa fødselshyppigheden. Naar derimod fødselshyppigheden i aarene efter krigen nok stiger, men dog ikke naar op paa højde med førkrigsaaarene, er forklaringen formentlig den, at den store dødelighed i disse aar har umuliggjort en senere høj børneproduktion, selv om ogsaa andre faktorer har gjort deres indflydelse gældende. Den almindelige økonomiske nedgang paa grund av krigen, som blandt andet kan ses av det store antal ødegaarde i forarbejderne til Frederik III.s matrikel av 1664, kunde nok virke hæmmende paa ønsket om at sætte børn i verden og begrænse mulighederne for at stifte ægteskab, saaledes som det lave tal paa vielserne

i aarene 1661—63 viser, og derved begrænsedes børneproduktionen. Ser man paa de av Gustav Bang meddelte tal — anf. v. s. 69 — er fødselstallene først i slutningen af 1680'erne naaet op paa højde med gennemsnittet for tiden 1645—59. Man maa have lov at antage, at de store epidemier har ryddet saadan op i befolkningen, at der efter dem ikke har været saa mange kvinder i fødedygtig alder, at fødslerne har kunnet naa de tidligere tal. Selve krigsaarene har ikke saa paafaldende lave tal, at man kan formode, at de urolige forhold overalt har haft nogen væsentlig indflydelse paa fødslerne ved at skræmme folk fra at sætte børn i verden. Der er dog sogne, hvor man kan se krigens indflydelse. Grellest er det i Elmelunde paa Møn, hvor der i 1660 kun døbtet tre børn, og derav var endda de to børn av svenske soldater og deres koner. Andre eksempler paa særlig lave fødselstal under krigen findes i Gentofte, Hjembæk og Magleby paa Møn, men der er ogsaa eksempler paa en særlig stor fødselshyp-pighed i krigsaar, saaledes i St. Jørgensbjærg, Sæby, Sonnerup og Alsted. Naar fødselstallenes gennemsnit i krigsaarene 838 ligger under de foregaaende sex fredsaars gennemsnit 908 omend over gennemsnitstallet for de næste sex fredsaar 755, er det vanskeligt at avgøre, om dette fald skyldes krigens indflydelse eller er fremkaldt av den nedgang i befolkningsmængden, som pestaarene fremkaldte. Derimod kan man paavise enkelte ting, der har haft direkte indflydelse paa fødslerne under krigen, og for at man kan faa et bedre billede af befolkningens hele indstilling over for krigen, vil det ogsaa være rimeligt at omtale visse forhold ved daabene.

Som det strax skal omtales var pigerne ikke særlig uvillige til at indlade sig med de svenske soldater, og det er maaske derfor, at voldtægt kun nævnes nogle faa gange. Det omtales i 1659 i Sonnerup og Fjenneslev, 1660 i Kongens Lyngby, Kagstrup og Vigersted og i 1661 i Gerlev (Horns h.), men man kan vel ikke helt se bort fra den mulighed, at pigerne har villet dække en virkelig og tilstedeværende barnefader mod at staa offentlig skrifte og andre ubehageligheder ved at udlægge en fraværende svensker.

Krigen har utvivlsomt medført en almindelig svækkelse av moralen, i hvert fald er der en paafaldende stigning i antallet av uægte fødsler under krigen, og nogen andel heri har formentlig de svenske soldater, idet de ofte findes udlagte som barnefædre. Disse udlæggelser kan vel lige saa lidt som de ovennævnte paa-stande om voldtægt altid anses for paalidelige, i hvert fald stolede præsten i Kagstrup ikke paa en saadan udlæggelse, for han skrev i 1659, da en pige angav en svensk soldat som barnefader, at det var »løgnagteligen, som nok er vitterligt«. I de sjællandske landsogne udlagdes 1658 5 svenske soldater, 1659 20, 1660 44 og 1661 14 eller i alt 83 svenskere, og yderligere blev otte piger publice absolveret for lejermaal, uden at dette synes at have faaet følger. Af de udlagte var sex officerer og sex sauvegarder. At de piger, der indlod sig med de fremmede, ikke estimeredes, kan ses i Marvede kirkebog, hvor præsten taler om »en svenske hore« i 1660.

Selv om man i 1600-tallet ikke kan vente nogen stærkt nationalt betonet uvilje mod »fjenden«, er der noget mærkeligt og stødende ved at se, at mange forældre til faddere for deres børn, hvortil man ellers fortrinsvis valgte slægtninge og venner, tog repræsentanter for den hær, der hærgede og plyndrede landet over. Selv i de egne, hvor man havde været forskaanet for direkte voldshandlinger over for den enkelte, kan befolkningens kendskab til de paagældende fremmede soldater, maaske bortset fra sauvegarderne, ikke have været stort, blandt andet paa grund av de sproglige vanskeligheder. Naar de alligevel er blevet taget til faddere, kan motiverne hertil have været forskellige. Det kan skyldes snobberi, hvad der vel især gælder de tilfælde, hvor fadderne var befalingsmænd. Mest forklarligt er det, naar præsten i Sørbymagle i 1658 havde en svensk feltpræst til fadder. Hos hans kollega i Elmelunde møder man som fadder i 1659 en regimentskvartermester, og andre befalingsmænd findes hos bønderne ved deres barnedaab, 1658 i Oster Ulslev, 1659 i Værløse, Gerlev, Egeslevmagle og Højerup og 1660 i Tostrup og Sørbymagle. Almindelige soldater som faddere træffes 1658 i Hjembæk — 3 gange —, 1659 i Asnæs, Hjembæk, Søndersted,

Rye og Jydstrup — 3 gange — og i 1660 i Fuglede, Vindinge, Tostrup og Horreby. Naar der i kirkebøgerne under 1660 staar, at en rytter har været fadder, er det her udeladt for saa vidt det gælder tiden efter freden, da det er umuligt at avgøre, til hvilken hær de paagældende har hørt.

En enkelt kirkebog viser, at ogsaa frygt kan have ligget til grund for »valget« av en fremmed fadder, og det har vel ogsaa været grunden andre steder end i Sørbymagle. Her findes under 17. april 1659 følgende tilførsel om fadderne hos en bonde ved navn Simon: »1. Anna-Lisbeth, rytterkvinde, Johan Franckfurts. Indkvarteret til Simons. (N.B. Stræng, ødsel og tyrannisk i sit kvarter. Nacione Bohemæ. Religione Rome catholicæ. Maatte saa efter nærværende tids tilstand tilstedes, tiltog sig selv den ære, var ej heller nogen nødvendig eller høj aarsag, hende det at formene.) 2. Hendes mand Johan Franckfurt.« Der havde nu været »høj aarsag« nok for præsten til at avvise hende som fadder, da hun som katolik ikke kunde være det, men hun og manden har formentlig været »tyranniske« ogsaa uden for deres kvarter og har skræmt præsten. Det er iøvrigt meget talende, at de to fremmede var de eneste faddere; ingen av sognets folk turde eller vilde være med.

Helt modsat dette er det, naar man i en række tilfælde møder sauvegarder som faddere. Man maa, efter hvad der iøvrigt i kirkebøgerne foreligger om disse, gaa ud fra, at befolkningen til tider kom til at staa i et helt godt forhold til disse lejede beskyttere. De findes som faddere i 1658 i Jørlunde, Kagstrup, Hjembæk og Øster Ulslev, i 1659 i Uvelse, Sønder Jærnløse, Jydstrup — tre gange — Elmelunde og Gyrstinge og i 1660 i Snodstrup, Gyrstinge og Øster Ulslev. Smeden i Høve havde i 1659 foruden to mænd og to kvinder av sognet og to sauvegarder en række fine faddere: en obersts hovmester og en krigskammerers og en generalauditørs tjener. I et enkelt tilfælde findes danske faddere til et svensk barn. Landgreven av Hessens vaskekone havde 1659 faaet et uægte barn med en svensk jæger, og fadderne ved daaben i Hjembæk kirke var præstens stiftatter og hans skolemester, en sauvegarde og en bondekone.

Materialet fra Fyn er av saa beskedent omfang, at det er vanskeligt at drage almindelige slutninger, men det, der findes, tyder paa, at krigen har sat ganske anderledes alvorlige spor paa Fyn end paa Sjælland paa dette omraade. Det højeste antal fødsler 196 findes i 1652, men i krigsaaret 1660 er det faldet til ca. en tredjedel, nemlig til 67. Da praktisk talt alle de i 1658 fødte børn maa være avlet, før krigen naaede Fyn, maa dette aar regnes med til førkrigsaaarene i denne henseende, og aarene 1652—58 har da et nogenlunde jævnt fødselstal, men saa falder fødslerne stærkt i det første krigsjaar 1659 for aaret efter at naa sit uhyggelige minimum. Fire av landsognene har i et av krigsaaarene overhovedet ikke nogen fødsler. Efter krigen naar fødslerne i løbet av nogle aar op paa et gennemsnit, der praktisk talt svarer til førkrigstidens: 1652—58 har i gennemsnit 175 fødsler, 1664—66 171 fødsler. Det ser derfor ud til, at den store dødelighed i krigsaaarene ikke har ført til nogen varig nedgang i fødslerne.

Iøvrigt har Fyn de samme særlige fænomener fra krigsaaarene som Sjælland. En kone fra et andet sogn barslede saaledes i 1658 hos sine forældre i Paarup, hvortil hun var flygtet »udi denne sorrigfulde tid«. Kun et enkelt tilfælde av voldtægt nævnes paa Fyn, og det drejede sig endda om en pige, der var blevet overfaldet i Jylland, hvorfra hun flygtede til Ingslev 1660. Om en anden pige i Ingslev, der i 1658 paastod sig voldtaget, siger præsten, at hun brugte letfærdighed, saa han har aabenbart ikke stolet paa hendes beretning. Paa Fyn optræder de fremmede kun som faddere et par gange, og derav er det endda i de to tilfælde sauvegarder, nemlig i Dalum 1658 og i Brylle 1659, mens en almindelig soldat var fadder i Nørre Aaby 1658. Skønt Fravde som nævnt havde været plyndret flere gange, tog dog et par forældre i 1658 ikke mindre end ti fremmede ryttere til faddere til deres barn, men man kan vist her formode, at de har gjort det for at sikre sig mod soldaternes overlaster. Endelig havde svenske soldaterbørn danske faddere i Norup 1658 og i Stubberup 1659.

Skønt man efter de fynske pigers senere rygter skulde have

ventet et ret betydeligt antal svenske barnefædre, er der dog kun 14 i landsognene, 1 i 1638, 6 i 1659 og 7 i 1660. Hertil kom, at to fynske piger udover de nævnte stod offentlig skrifte for lejermaal.

Ser man paa spørgsmaalet om udlagte svenske barnefædre under et, er det naturligt, at der kun er faa udlagte barnefædre i 1661, nemlig 21 fra hele landet, købstæderne medregnet, idet den svenske hær jo forlod Danmark i løbet av sommeren 1660, men da antallet av udlæggelser i 1660 — 91 — er væsentlig større end i 1659 — 51 —, kan man maaske formode, at befolkningen, eller i al fald en del av den, er kommet bedre ud av det med svenskerne, efterhaanden som tiden gik. Baade før og efter krigen blev et betydeligt antal soldater udlagt som barnefædre, og da baade den danske og den svenske hær for en væsentlig del bestod av lejetropper, har nationaliteten næppe spillet nogen rolle for disse piger, snarere vel de blanke knapper. En stor del av de piger, i alt 190 under hele krigen, der nu fik børn med svenske soldater, havde formentlig faaet dem med andre, hvis krigen ikke var kommet, saa nogen større indflydelse paa fødselstallet tør man ikke tillægge dette fænomen. Gennemsnittet per sogn av udlagte barnefædre av fremmed nationalitet er en smule større paa Sjælland end paa Fyn, men forskellen er saa ringe og det fynske materiale saa spinkelt, at man vist ikke kan drage nogen slutning herav.

Vielser i landsogne.

Paa Sjælland er vielserne i højere grad præget av krigens indflydelse end baade døds- og fødselstallene, mens man ikke kan se, at pestaarene har haft nogen almen indflydelse paa dem. Vielserne er i aarene før krigen stigende, indtil de naar maximum i 1656 med 351. Faldet begynder svagt før krigen og minimum naas i 1659 med det meget lave tal 115. Allerede i 1660, der jo delvis var et fredsaar effektueredes de »opsparede« vielser, men derefter følger igen et fald, som fra 1664 avløses av et lidt højere,

nogenlunde konstant niveau, der dog ikke naar førkrigstidens vielsestal. Gennemsnittet for førkrigstidens fredsaar er 291, de tre krigsaars gennemsnit er 192 og perioden 1661—66 har gennemsnitlig 191 vielser. Naar disse sidste aar ikke naar op over krigstidens tal, skyldes det vel dels de mange opsparede vielser i 1660, dels at de store pestaar i 1650'erne havde bortrevet mange mennesker, der ellers vilde have indgaaet ægteskab i disse aar, men ogsaa andre, økonomiske forhold kan have spillet ind som hindrende for ægteskabsstiftelsen. Et enkelt sted faar man at vide, at farsoten har haft indflydelse paa vielsestallet, idet præsten i Borre i 1656, da der viedes 20 par, dobbelt saa mange som i det foregaaende aar, udtrykkelig bemærker, at de mange vielser skyldes pesten, idet mange ægtefolk døde, hvad der formentlig maa betyde, at enker og enkemænd har indgaaet nye ægteskaber. Selve krigen havde for saa vidt indflydelse paa vielsestallet, som to piger, i Kalvslunde og i Borup, blev gift med svenske soldater.

Paa Fyn er vielserne præget av det dybe fald til 27 i krigsaaret 1659 og det aaret efter betydelige maximum 98 eller mere end dobbelt saa mange vielser som gennemsnitstallet for fredsaarene 1652—57 nemlig 49. Efter krigen naar vielsernes gennemsnit paa 43 i tiden 1661—66 ikke til førkrigstidens tal. En enkelt kirkebogsnotits giver en naturlig forklaring paa vielsernes fald under krigen. Præsten i Fravde skrev i 1660, da der slet ingen vielser havde været i hans sogn: Marte regnante, friget Venus.

Købstæderne.

Købstædernes forhold er her skilt ud fra landsognene, dels fordi de er saa forskellige fra disse, dels fordi deres kirkebøger er saa mangelfuldt bevarede, at et alment billede vanskeligt kan gives, dels endelig fordi forholdene i de enkelte byer er meget forskellige. Saaledes er Helsingør, Nakskov og Nyborg prægede av de militære begivenheder, og fra Roskilde, Slagelse og Næstved er kun den ene av disse byers sognes kirkebøger

bevaret. Da det — mangelfulde — materiale fra København tidligere er blevet behandlet af M. Rubin i Historisk Tidsskrift 5. R. III (1881), og da byen blandt andet paa grund av den langvarige belejring indtager en særstilling, er der her helt set bort fra den.

Et par træk er fælles for byerne og de sjællandske landsogne: den explosive voldsomhed hvormed en epidemi kan hæрге og det stærke fald med følgende stigning i vielserne i aarene 1659—60. Mens svingningerne i dødstallene lader sig forklare gennem farsoterne, er det vanskeligere at forstaa, hvorfor fødslerne i de enkelte byer kan variere saa stærkt fra aar til aar. Med hensyn til den stærke stigning i fødslerne i Nakskov i 1659 saa lader den sig dog formentlig forklare derved, at der fra omegnen strømmede en mængde landboer ind til byen før belejringen, hvad kirkebogen ogsaa paa anden maade bærer vidnesbyrd om.

Tager man tallene fra de bysogne, der baade har fødte og døde i hele perioden, ser de saaledes ud:

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Fødte	309	247	365	358	347	412	312	381	270	334	308	273	311	339	336
Døde	764	583	1315	370	529	543	539	705	517	313	220	155	200	206	297

Som man vil se, har der i aarene før krigen, der var præget av pesten, og i selve krigsaarene været et fødselsunderskud, men takket være den fra 1661 faldende dødelighed fremkommer der i den følgende fredsperiode et fødselsoverskud. Den samlede periode har dog et underskud, idet der er født 4902, men død 7256, altsaa et minus paa 2354. Pesten har hærget værst i 1654, mens den paa landet først naæde sit højdepunkt i 1657. Krigsaaret 1659 har en høj dødelighed, og fødselstallets minimum i 1660 kan formentlig ogsaa sættes i forbindelse med krigen og det paa grund av det lave vielsestal i 1659.

Paa en række punkter kan man i købstæderne se de samme av krigen prægede fænomener som paa landet. Om de egentlige militære begivenheder findes der kun oplysninger fra det belejrede Nakskov i 1659. Her ser det iøvrigt ud til, at forholdet til

de danske soldater før angrebet ikke har været helt godt, for 3. pinsedag 1658 var der tumult paa torvet, og under urolighederne blev en korporal stukket ihjel. Under selve belejringen blev kirken midt under gudstjenesten d. 19. juni 1659 ramt av en granat, og en fændriks kone blev dræbt derved. Foruden den faste befolkning rummede byen en del soldater og en mængde mennesker, der var flygtet ind til byen fra det omliggende land. Allerede 1657 og 1658 blev der i Nakskov begravet henholdsvis 12 og 10 soldater, der jo ikke hørte med til byens egentlige indbyggere. I belejringstiden anføres det i 1659 om 89 av 294 begravede, at de var blevet skudt, og herimellem var der baade soldater, tilflyttede og byens egne borgere.

I andre byer findes en del begravede svenskere, saaledes et ret stort antal i Roskilde domsogn, Ringsted og Helsingør St. Mariæ under hele krigen, og alene i Slagelse St. Peder begravedes i 1659 20 svenske soldater. Civilbefolkningens modstand omtales et par steder. I Ringsted begravedes 1658 en svensk rytter, der var blevet skudt av nogle snaphaner, og efter fredslutningen blev en kvartermester hos grev Wrangel, der havde været forvalter paa det Sæbygaardske len, dræbt av en bonde og begravet i Slagelse. Fra samme by findes en notits, der er oplysende om præstens indstilling. Under 26. januar 1660 skrev han i kirkebogen følgende: »Blev Christen Lauritzen, barnefødt i Ty i Jylland, begravet. Var en svensk fændrik under oberst Beckers regiment, blev ihjelslagen ved Peder Hansens dør av Anders Bager og prædikede mag. Peder Villadsen over ham efter grev Thotts befaling. Inter arma silent leges.« Præstens sidste hjertesuk kan maaske kun indeholde en beklagelse av drabet, men er det ikke mere nærliggende at antage, at det gælder grev Thotts befaling til sognepræsten om at prædike over en landsforræder?

Nogle faa mennesker ses at være blevet dræbt av de svenske soldater. En mand blev 1658 skudt paa klosteret i Ringsted, en anden i Slagelse, og det sidste sted dræbtes en 16 aars dreng 1659 ligesom en anden dreng i Odense. En grov voldtægtsforbrydelse omtales i Næstved, hvor to piger paastod, at de hver

var blevet overfaldet af fire soldater, og en anden voldtægt nævnes i Nakskov, alle i 1660. Fremmede faddere findes ogsaa i købstæderne. Mest forklarligt er det vel, at sognepræsten i Storeheddinge i den korte fredsperiode i 1658 havde en svensk feltpræst som fadder, men hans kapellan, der tillige var rektor i byen, havde under krigen en ritmester til fadder, og befalingsmænd af forskellige charger eller deres hustruer var faddere hos borgere i Stubbekøbing 1660, i Nysted, fire gange, i 1659 og 1660, i Nakskov og Storeheddinge 1660. Desuden findes almindelige svenske soldater som faddere i Næstved 1659. Stubbekøbing, tre gange, i 1659 og Nakskov, fire gange, 1660. Danske faddere til et svensk soldaterbarn træffes i Nakskov 1658, og da en svensk officer fik sit barn døbt i Næstved 1659, fik det sine faddere: Borge Rosenkrantz til Orup, fru Ide Lindenow gift med Steen Beck til Førslev og jomfruerne Margrete og Anna Sofie Arenfeldt, det eneste eksempel kirkebøgerne indeholder paa den danske adels forbindelse med svenskerne.

Antallet af udlagte svenske barnefædre i byerne var følgende: 1658 11, 1659 25, 1660 40 og 1661 7 eller i alt 93. Kun een dansk kvinde, en enke i Slagelse, indgik ægteskab med en svensker i 1658, men saa var det da ogsaa med ingen ringere end general-gewaldigere i den svenske hær.

Resultat.

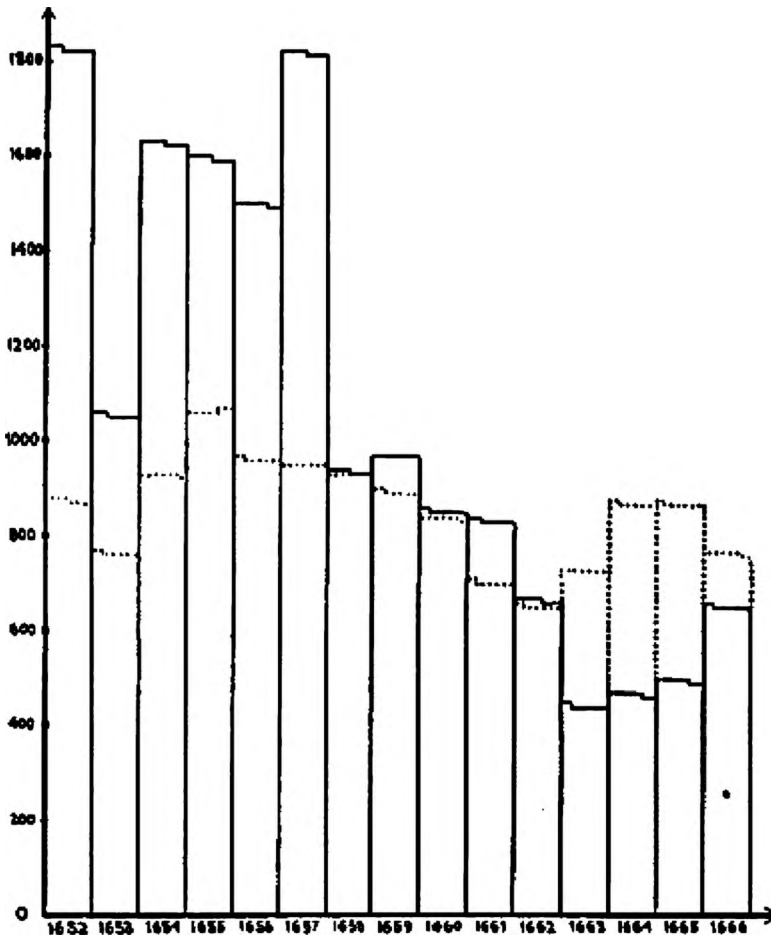
Ser man paa skemaerne under eet, er det mest iøjnefaldende, hvor store forskelligheder der er med hensyn til fødte og døde, baade naar man sammenligner Fyn med Sjælland, naar man gaar fra sogn til sogn paa den sjællandske øgruppe, og naar man ser paa de forskellige købstæder. Mens kirkebøgerne fra de fynske landsogne kun er fra den nordvestlige del, er fordelingen jævner paa selve Sjælland. Man maa derfor antage, at de meddelte tal her svarer bedre til de almindelige forhold end tilfældet er for Fyns vedkommende, saa at de sjællandske kirkebøger virkelig maa antages at give et rigtigt billede av

befolkningsforholdene paa denne ø i tiden 1652—66. Det, man kan læse ud av tallene, har imidlertid sin meget store begrænsning deri, at man intet sikkert ved om befolkningens størrelse. Man kan ikke udregne nogen fødsels- eller dødelighedsprocent, men maa nøjes med at konstatere, hvordan fødsler, dødsfald og vielser i det enkelte aar forholder sig til dem i de andre her medtagne aar.

Da forskellighederne baade mellem landskaberne indbyrdes og fra sogn til sogn er saa betydelige, maa det fastslaas, at kun naar man har et stort materiale jævnt fordelt over hele landet, kan man med sikkerhed gøre rede for den almene tilstand. Paa grundlag af den ovennævnte undersøgelse fra Fyn var jeg tilbøjelig til at antage, at Karl Gustavkrigen havde haft frygtelige følger for befolkningens størrelse, men det har gennemgangen av de sjællandske kirkebøger grundigt revideret. Naar man beskæftiger sig med krigens direkte følger, maa det heller ikke glemmes, at den svenske hær var forholdsvis lille. Der har vist paa intet tidspunkt staaet mere end 11—12000 mand svenske tropper i Danmark. (Se Rockström: Udviklingen af den nationale Hær I, 283, 346.) Hertil maa man dog for Vestdanmarks vedkommende lægge de allierede styrker, der næppe har været mindre besværlige at have med at gøre.

Det vil være umuligt paa grundlag av kirkebøgernes tal alene at danne sig et paalideligt skøn over befolkningens livsvilkaar før, under og efter krigen, men det lader sig dog fastslaa, at de store epidemier slog langt alvorligere saar end krigen, idet man dog ikke maa glemme, at pest kunde følge i krigens spor. I nogle — især fynske — kirkebøger omtales drab, plyndringer og forjagelse av beboerne, og sulten nævnes som dødsårsag, men langt mere paafaldende er de explosive stigninger i dødeligheden, som en epidemi fremkaldte. Foruden de ovenfor s. 292 nævnte eksempler paa pestens særlig voldsomme rasen kan anføres andre. I Landet-Brejninge døde 1659 114 mennesker mod sex det foregaaende aar, og i Vester Egede døde i 1656 indtil 5. september 7 mennesker, i resten av aaret 59. Et par steder nævnes ligefrem datoen for »pestens« begyndelse: Vær-

løse 1656 8. august og Gildebrønde 1655 12. juli, og i Borre meddeles dagen for dens ophør 1656 7. februar. Det er ejendommeligt, at dødeligheden i et sogn ikke altid strax har haft

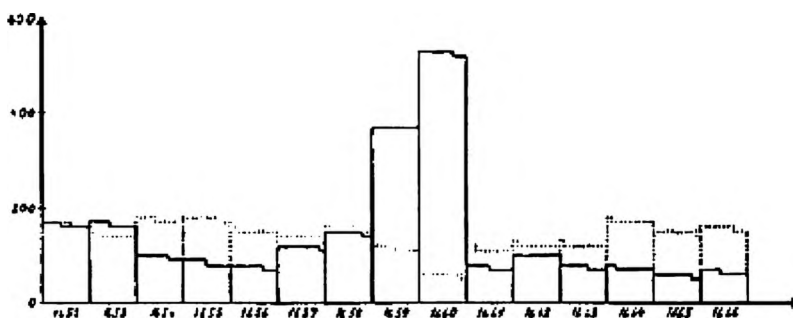

a. Døde og fødte fra de sjællandske landsogne, der har begge rækker fuldstændige. — betegner døde, ... fødte her og paa de følgende diagrammer b. og c.

nogen indflydelse paa fødslernes tal; man faar næsten indtrykket av, at »pesten« er gaaet udenom de gravide kvinder. Ganske undtagelsesvis er der i Gerlev (Slagelse h.), Egeslevmagle og Vester Egede tale om en alvorlig nedgang i fødslerne i det aar, hvor dødeligheden er stor, eller i det følgende aar.

Sammenligner man de fødte og døde i de sogne, hvor begge

rækker er bevaret gennem hele perioden, viser det sig, at de fynske landsogne 1652—66 har et fødselsunderskud paa 79, mens de sjællandske har et minus paa ikke mindre end 3023. Mens Fyn kun har underskud i 1653 og i krigsaarene 1659—60, faar Sjælland først et overskud efter krigen i aarene 1663—66 eller med andre ord, mens befolkningen i de fynske landsogne har været praktisk talt stagnerende, er der samtidig i de sjællandske landsogne død ca. 25 % mere, end der er født. Da der,

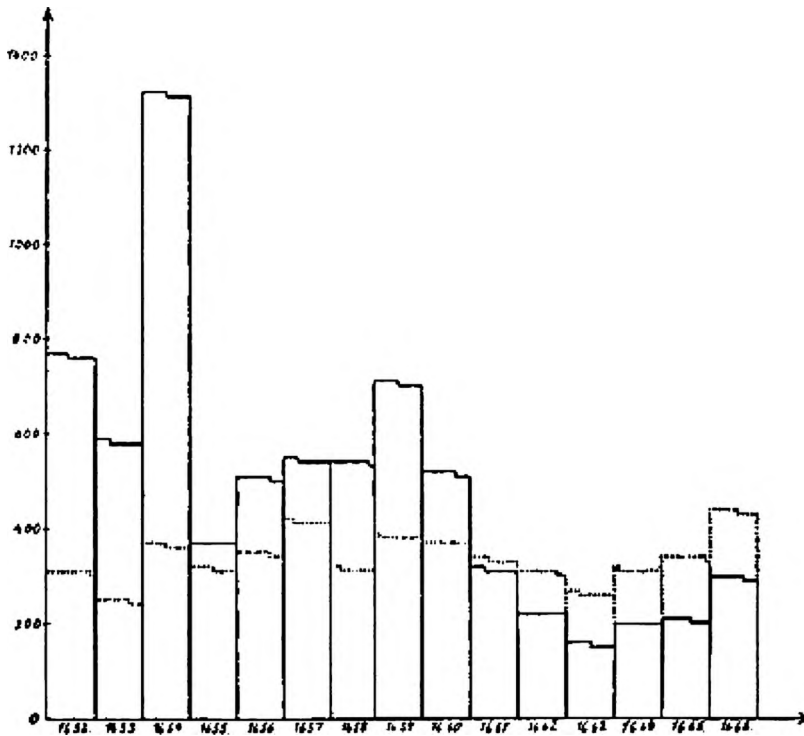

b. Døde og fødte fra de fynske landsogne, der har begge rækker fuldstændige.

saa vidt man kan konstatere det, samtidig har været et stort fødselsunderskud i købstæderne, idet der i de her anførte købstæder, der har baade fødte og døde, er et minus paa 2175, saa har perioden været præget av en befolkningsmæssig nedgang.

Da den her foretagne undersøgelse kun omfatter et kort tidsrum, indenfor hvilket der endda er nogle udprægede kriseaar, vil der være grund til at sammenholde resultatet med en anden undersøgelse, der strækker sig over et længere tidsrum. Gustav Bang har i *Historisk Tidsskrift* 7. R. II offentliggjort en undersøgelse over »Sjællandsk Landbefolkning i det 17. og 18. Aarhundrede» baseret paa 30 sognes kirkebøger. Sammenlægger man hans tal for fødte og døde fra de to tjaar 1650—69, er der født henholdsvis 2619 og 2306 personer og død 5816 og 2679. Det vil sige, at der er et stort fødselsunderskud i det første og et ret lille underskud i det sidste tjaar, men altsaa dog et underskud, og det vil sige, at hovedresultatet svarer til det,

der kan uddrages av hosstaaende skemaer, der omfatter et større antal sogne inden for et kortere tidsrum, saa man kan vistnok tale om en befolkningskrise i midten av 1600-tallet. Naar Gunnar Olsen for nylig i dette tidsskrift 10. R. VI. har vist, at foldudbyttet paa de sjællandske lens ladegaarde 1610—59

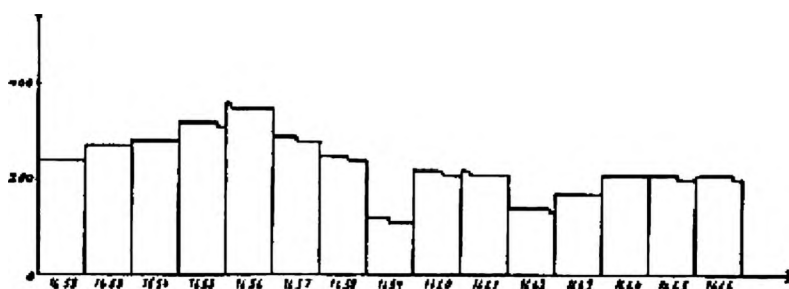

c. Døde og fødte fra de købstæder, der har fuldstændige rækker.

laa paa 2—3, og at man i 1655—58 havde et særligt ringe bygdudbytte paa under to fold, vil det være rimeligt at sammenstille dette med befolkningsforholdene. Det lader sig næppe gøre at sætte det lave foldudbytte i direkte forbindelse med det mindskede befolkningstal, men det har medført, at befolkningen økonomisk og ernæringsmæssigt stod daarligt, og det i forbindelse med den herskende befolkningskrise kan være væsentlige grunde til Danmarks svaghed under kampene med Karl Gustav. Da krigen kom, var befolkningen svækket, de epidemiske sygdomme havde sat dødeligheden i vejret, selv om de ikke havde hærget alle egne lige stærkt. Krigens direkte virkninger var,

saa vidt det beskedne materiale viser, stærkest paa Fyn, dog har den overalt paa øerne medført et fald i vielserne, som ganske vist indhentedes umiddelbart efter krigen.

Kirkebøgerne kan give endnu et ganske lille bidrag til forstaaelse av krigens betydning for befolkningen, idet præsterne av og til har indflettet ord eller udbrud, der viser hvordan de frygtelige begivenheder har grebet dem. Udtryk som »den besynderlige krigstilstand« (Værløse 1658), »denne sorrigfulde tid«

d. Vielser fra en række sjællandske landsogne. Sml. s. 305 og tabel III.

(Paarup 1658) eller »svenskens aar i Danmark« og »det andet svenske aar« (Fravde 1658—59) er ikke meget oplysende. Mere siger det, naar præsten i Slagelse St. Peders sogn i 1658 d. 8. august skriver: »den samme dag kongen av Sverige hans armé gik igennem byen til København. Gud naadeligen se til og hjælpe os«. Ganske tydeligt er det, naar hr. Mads Sørensen Lemvig i Gerlev ved Slagelse i anledning av sit barns daab i 1658 skriver: »Vi ønske hjærteligen, saa vist vi nu i svenskens fejde er overvundet af ham — efterdi kong Carolus Gustaf har indtaget i denne vinter Jylland, Fyn, Lavind, Laaland, Falster og Sjælland, over hvilket vi er nødt til at gøre fred, for hvilken fred gud være æret, som i sig selv er noget godt, endog vi miste ganske Skaane, Bornholm og Bohus og Tronhjems len i Norge etc. — Vorherre saa vist og sandt vilde vide vort barn og os alle en glædelig sejrinding over alle vore legemlige og aandelige fjender for Jesu Christi vor fredsfyrstes skyld. Amen.« Man forstaa ogsaa den lettelse, hvormed hr. Søren Jensen i Røsnæs skrev: »Anno 1660 d. 5. juli løste Jehova os av det svenske aag.«

Til tabellerne.

Som allerede paapeget av Gustav Bang er kirkebogsmaterialet meget uensartet. Der er himmelvid forskel paa den omhyggeligt førte kirkebog fra Sorbymagle og dem fra Havdrup og Vallensved, der er saa sjuskede, at de ikke har kunnet bruges. Her i tabellerne er kun medtaget tal fra de kirkebøger, der indeholder i al fald een fuldstændig række av døde, fødte eller viede, og som gør indtryk av at være regelmæssigt og ordentligt ført. Fra nogle av sognene har kun een eller to rækker kunnet medtages, og nogle steder har en ellers smuk række maattet kasseres, fordi lakuner er opstaaet derved, at enkelte blade er blevet revet ud av kirkebogen. Saadanne smaalakuner er ikke nævnt i »Danmarks Kirkebøger« (Vejledende Arkivregistraturer V. 1933), saa man vil her savne nogle sogne, hvis kirkebøger i registraturen er opført som rummende hele rækker fra de her medtagne aar. I det foregaaende er derimod hentet materiale til oplysning om befolkningens livsvilkaar under krigen ogsaa fra kirkebøger, der kun indeholder oplysninger fra et eller flere krigsaar.

Materialets paalidelighed lader sig ikke med sikkerhed kontrollere, men man kan vistnok gaa ud fra, at de forskellige former for tilførsler er gjort med samme omhu. Der er ingen grund til at antage, at præsterne skulde have været mere omhyggelige med at indføre daab end begravelser eller omvendt. Selv i de sogne, hvor krigens uro og plyndringer har været præsterne nær inde paa livet, synes de her benyttede kirkebøger at være blevet ført fuldstændigt. En række fejkilder skyldes imidlertid selv kirkebøgernes førelse. De indeholder ikke dødsfald, men kun begravelser, men de omfatter vistnok alle, der er døde i sognet, maaske bortset fra enkelte druknede, uanset om de hørte hjemme i sognet eller ej. Præsten i St. Ibs og St. Jørgensbjerg skriver udtrykkelig, at han foruden de i kirkebogen indførte har begravet mange soldater i 1658, men deres antal opgives ikke, og de er derfor ikke medtaget her. Ikke de fødte, men kun de døbte indførtes, d. v. s. at børn, der var

dødfødte eller døde før daaben, kun blev indført ved begravelsen. For at faa saa vidt muligt nøjagtige tal for horneproduktionen er imidlertid ogsaa de dødfødte medtaget i fødselstallene, idet de som dødfødte ved begravelsen nævnte børn er medtaget. Hjemmedaab er heller ikke altid anført i kirkebøgerne, men undertiden er det omtalt, at et hjemmedøbt barn er blevet fremstillet i kirken, og disse er ligeledes medtaget blandt de fødte, saa tabellerne omfatter alle de fødsler, der har kunnet konstateres. Vielserne synes at være minimumstal, idet der i nogle av de kirkebøger, der indeholder trolovelser, er paafaldende mange trolovelser, der ikke ses at være blevet fulgt av en vielse, saa præsten har formentlig undertiden glemt at anføre vielsen. Da alle de benyttede kirkebøger har vielser, men kun en del anfører trolovelserne, kan det ikke nytte i stedet at optælle disse, og der er desuden eksempler paa, at trolovelsen ikke førte til ægteskab fx. paa grund av dødsfald.

De enkelte tabeller indeholder følgende:

I. Døde fra alle de sjællandske landsogne, der har fuldstændige lister fra aarene 1652—1666. Sognene er her, som i de følgende tabeller, opstillet i overensstemmelse med Trap. 4. udg.

II. Fødte fra alle de sjællandske landsogne, der har fuldstændige lister 1652—1666.

III. Viede fra alle de sjællandske landsogne, der har fuldstændige lister 1652—1666.

IV. Døde fra alle de fynske landsogne, der har fuldstændige lister 1652—66.

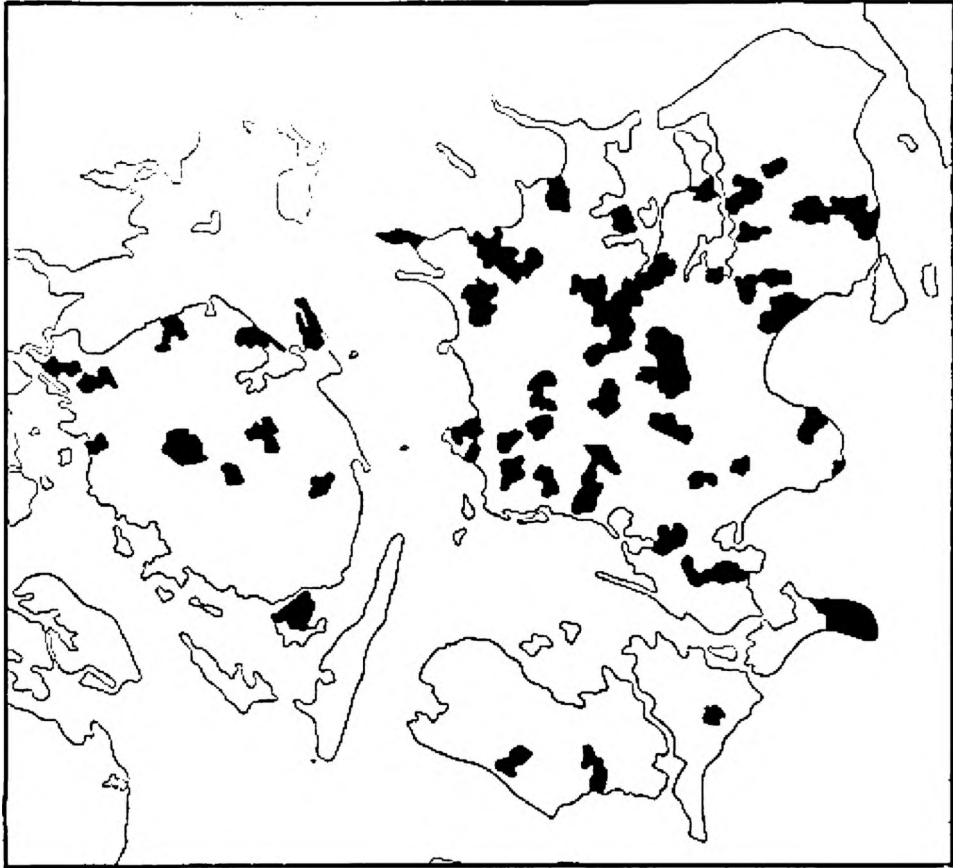
V. Fødte fra alle de fynske landsogne, der har fuldstændige lister 1652—66.

VI. Viede fra alle de fynske landsogne, der har fuldstændige lister 1652—66.

VII. Døde, fødte og viede fra alle de købstæder, der har hele lister inden for mindst een av de tre grupper tilførsler 1652—66.

VIII. Fødte og døde samlet fra de sjællandske landsogne, der har begge lister fuldstændige 1652—66, nemlig: Uvelse, Jørlunde, Snodstrup, Gerlev (Horns h.), Gentofte, Kongens Lyngby, Høje Taastrup, Værlose, St. Ibs, St. Jørgensbjerg,

Gundsemagle, Rye, Sonnerup, Greve, Gildebronde, Vindinge, Kalvslunde, Kagstrup, S. Jærnløse, Tolløse, Tostrup, Ugerløse, Søndersted, Udby (Tuse h.), Hjembæk, Røsnæs, Fuglede, Brejninge, Bjærgsted, Asnæs, Alsted, Fjenneslev, Kirke Flinterup,

Benløse, Jydstrup-Valsøllille, Vigersted, Kværkeby, Sneslev, Sorterup, Ottestrup, Lundforlund, Gerlev (Slagelse h.), Taarnborg, Egeslevmagle, Sorbymagle, Hyllested, Venslev, Ode Forslev, Gunderslev, Marvede-Hyllinge, Højerup, Magleby (Stevns h.), O. Egede, V. Egede, Hammer, Allerslev, Udby (Baarse h.), Elmelunde, Borre, Magleby (Møns h.), Horreby, Tirsted, Ø. Ulslev og Godsted.

IX. Fødte og døde samlet fra de fynske landsogne, der har begge rækker fuldstændige 1652—66, nemlig: Tommerup, Brylle,

Fravde, N. Søby, Stubberup, Norup, N. Sandager-Guldbjærg, Kauslunde, N. Aaby, Ingslev, Landet-Brejninge og Ørbæk.

X. Døde og fødte fra alle de købstæder, der har begge rækker fuldstændige, nemlig: Helsingør Mariæ, Slagelse St. Peder, Køge, Næstved St. Peder, Nakskov og Aaker. — Paa alle tre til VIII—X svarende diagrammer — a, b. og c — betegner den fuldt optrukne linje — de døde og den prikkede de fødte.

XI. Viclserne fra følgende sjællandske landsogne 1652—66: Uvelse, Jørlunde, Snodstrup, Gerlev (Horns h.), Draaby, Gentofte, Kongens Lyngby, Høje Taastrup, Værløse, St. Ibs, St. Jørgensbjerg, Rye, Sonnerup, Greve, Gildebrønde, Kalvslunde, Kagstrup, Borup, S. Jærnløse, Ugerløse, Søndersted, Udby (Tuse h.), Hjembæk, Sæby-Hallenslev, Røsnæs, Udby (Ars h.), Fuglede, Brejninge, Bjærgsted, Asnæs, Alsted, Fjenneslev, Gyrstinge, Kirke Flintstrup, Bringstrup, Benløse, Jydstrup-Valsøllille, Kværkeby, Sneselev, Sorterup, Ottestrup, Lundforlund, Gerlev (Slagelse h.), Egeslevmagle, Sørbymagle, Hyllested, Venslev, Øde Førslev, Gunderslev, Marvede-Hyllinge, Højerup, Ø. Egede, V. Egede, Hammer, Udby (Baarse h.), Elmelunde, Borre, Magleby (Møns h.), Horreby, Tirsted, Ø. Ulslev og Godsted. — Hertil svarer diagram d.

Kortet s. 317 angiver fordelingen av de til tabellerne anvendte landsogne, hvis kirkebøger indeholder baade døbte og begravede 1652—66.

Tabel I.

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Døde.															
Frederiksborg amt.															
Uvelse, Lyngø h.....	8	3	45	1	1	3	3	4	4	6	4	4	2	5	4
Jorlunde, —	15	20	118	12	4	13	10	19	12	14	7	7	7	5	15
Snodstrup, Olstykke h. ...	8	9	8	4	5	11	5	5	6	4	7	2	3	7	11
Gerlev, Horns h.....	31	22	76	14	48	13	13	17	17	27	13	5	12	15	17
Københavns amt.															
Gentofte, Søkkelund h. ...	28	31	182	5	13	17	37	16	14	8	15	5	8	8	11
Kgs. Lyngby —	76	55	277	27	33	54	48	161	23	34	24	13	22	23	33
Høje Taastrup, Smorum h.	35	15	57	16	12	17	12	25	10	9	15	6	12	9	16
Værløse, —	29	22	52	3	74	16	14	21	6	11	6	5	9	13	22
St. Ibs, Somme h.....	11	10	18	4	5	10	7	20	6	4	6	2	3	3	6
St. Jørgensbjerg —	45	10	34	12	19	11	27	32	12	22	12	6	7	8	21
Gundsemløse —	31	21	139	10	8	15	17	24	10	11	4	4	4	9	7
Rye, Voldborg h.	40	18	8	17	15	25	17	12	12	22	17	9	4	11	22
Sonnerup, —	23	13	8	6	9	20	21	9	20	17	7	6	8	3	11
Greve, Tune h.....	28	10	5	10	1	16	3	5	9	7	5	4	2	13	7
Gildebrønde —	13	8	5	9	8	8	8	7	1	8	10	3	7	5	5
Vindinge, —	8	3	12	16	10	4	5	13	7	2	9	..	7	3	7
Kalvslunde, —	30	12	14	4	5	26	6	12	5	11	6	15	7	10	9
Kagstrup —	11	10	10	4	15	16	4	17	12	9	6	9	7	8	8

Tabel I (fortsat).

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Holbæk amt.															
S. Jærnløse, Merløse h.	19	17	7	11	40	15	6	...	1	7	7	4	9	6	6
Tølløse, ---	22	4	12	14	14	29	18	22	18	26	25	16	11	13	18
Tøstrup, ---	38	34	17	12	21	154	11	22	13	23	23	15	9	13	11
Ugerløse,	24	22	14	8	3	63	24	12	14	11	7	9	16	7	10
Søndersted, ---	14	8	1	6	8	10	4	2	6	5	6	7	3	4	2
Udby, Tuse h.	47	28	15	24	11	15	7	16	12	15	18	8	7	5	10
Hjembæk ---	15	5	11	9	54	25	3	5	6	2	8	3	6	2	9
Rosnæs, Ars h.	24	11	7	8	7	10	18	12	19	12	5	5	4	5	4
Udby, ---	46	29	16	135	40	63	32	41	23	26	18	9	11	15	32
St. og l.l. Fuglede, Ars h. ...	39	17	11	28	48	140	19	10	18	20	10	11	8	9	20
Brejninge, Skippinge h. ...	100	30	51	22	54	38	34	12	5	17	7	5	6	13	4
Bjærgsted, ---	17	7	7	5	33	12	10	3	..	5	2	4	2	2	1
Asnes, Ods h.	22	23	8	17	15	124	12	15	5	8	6	5	3	5	8
Sorø amt.															
Alsted, Alsted h.	44	19	7	6	9	22	13	21	21	26	10	11	9	17	11
Fjenneslev, ---	17	11	5	3	5	71	4	4	5	3	4	4	3	..	4
Kirke Flinterup, ---	16	7	6	3	13	21	5	6	20	3	7	10	4	3	10
Benløse, Ringsted h. ...	23	17	7	12	3	26	8	9	4	3	13	8	9	9	8
Jydstrup-Valsølle ...	23	26	9	13	9	41	20	9	14	18	22	5	13	9	12
Vigersted, ---	31	20	54	22	24	12	38	19	19	10	17	7	12	5	16
Kværkeby, ---	14	8	12	59	19	13	13	10	8	13	9	10	8	8	7
Sneslev, ---	31	17	7	106	5	15	15	10	9	8	7	4	8	6	5
Sorterup, Slagelse h.	23	4	6	4	6	41	6	3	6	5	9	7	5	2	12
Ottestrøm, ---	32	13	5	7	17	6	4	6	2	14	6	9	6	9	10

Tabel II.

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Fødte.															
Frederiksborg amt															
Uvelse, Lyngø h.....	4	..	3	3	2	3	3	5	3	2	6	2	5	5	2
Jørlunde, Lyngø h.....	16	10	10	21	17	16	13	14	18	14	12	10	16	11	12
Snodstrup, Olstykke h. . .	7	8	7	8	6	7	8	2	9	5	4	4	6	3	10
Gerlev, Horns h.	10	11	17	22	16	22	16	20	16	27	13	18	17	21	11
Draaby, —	10	11	12	13	16	10	12	8	10	10	11	10	24	12	18
Krogstrup, —	4	6	..	3	3	4	..	3	5	4	2	6	6	5	18
Københavns amt															
Gentofte, Sokkelund h. . .	12	7	19	29	23	25	14	8	15	18	17	15	25	18	18
Kgs. Lyngby — ...	42	36	38	39	33	41	39	32	37	36	27	30	39	50	33
Høje Taastrup, Smorum h.	17	14	26	24	17	23	26	15	22	11	19	19	12	21	15
Værlose, —	15	12	18	16	18	15	18	11	13	14	11	17	12	18	13
St. Ibs, Somme h....	6	5	3	8	5	3	9	3	11	7	5	3	4	8	5
St. Jørgensbjerg, — ...	7	12	13	14	15	14	15	12	27	14	3	11	14	11	13
Gundsemagle, — ...	14	12	11	13	16	12	7	9	6	11	8	10	12	10	8
Rye, Voldborg h.	24	18	20	22	22	15	13	19	23	14	12	17	20	13	16
Sonnerup, —	16	15	13	13	14	15	9	13	17	12	10	11	15	12	6
Greve, Tune h.	9	13	8	25	9	13	11	10	11	10	10	9	9	11	11
Gildebrønde —	4	4	12	9	8	10	9	10	10	6	9	3	9	8	12
Vindinge, —	7	6	7	11	12	8	8	8	11	7	4	1	10	6	4
Kalvslunde, —	7	7	8	12	8	12	13	11	13	12	9	12	15	14	14
Kagstrup, —	11	5	4	12	11	10	6	6	7	5	8	5	8	11	3
Holbæk amt.															
S. Jærnløse, Merløse h.	11	6	5	13	15	10	8	14	8	8	10	7	14	8	9

Tabel II (fortsat).

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Egeslevmagle, V. Flakke- bjærg h.	13	22	29	32	25	15	23	21	25	15	14	14	21	18	19
Sorbymagle, —	13	8	13	14	14	12	15	19	15	14	12	12	19	18	11
Hyllested, —	8	14	7	5	16	9	11	10	10	5	10	10	8	9	7
Venslev, —	12	13	17	18	10	10	15	18	21	14	9	18	12	15	11
Ode Forslev, O. Flakkebj. h.	21	12	20	22	17	16	20	12	15	18	9	17	15	11	12
Gunderslev, —	17	20	13	28	25	15	18	21	16	16	17	12	26	11	18
Marvede-Hyllinge —	30	24	37	27	24	29	34	36	27	31	27	21	33	25	23
Præsto amt.															
Højerup, Stevns h.	4	5	8	3	5	6	6	7	3	5	4	6	3	7	7
Magleby, —	16	14	22	23	27	14	22	25	12	14	22	26	16	16	20
O. Egede, Faxe h.	8	10	13	14	8	12	10	12	16	7	8	9	10	7	6
V. Egede, Tybjærg h.	9	7	15	8	6	11	7	5	13	4	9	7	10	11	7
Skelby, —	17	11	16	9	15	20	5	14	8	5	6	5	6	11	11
Hammer, Hammer h.	19	21	24	27	25	18	17	21	17	17	17	18	18	17	18
Allerslev, Baarse h.	17	14	14	14	15	23	23	22	16	14	10	18	14	19	14
Udby, —	14	11	22	15	22	25	13	18	15	9	11	10	14	12	19
Elmelunde, Monbo h.	11	8	15	20	13	14	15	12	3	4	3	2	5	6	4
Borre, —	13	15	24	25	26	22	28	29	18	8	14	8	12	25	18
Magleby —	28	25	38	35	24	44	29	33	12	3	8	7	15	15	14
Maribo amt.															
Horreby, Falster s. h.	10	5	11	6	12	7	9	5	7	6	10	5	12	8	4
Tirsted, Fuglse h.	17	18	14	14	13	12	14	7	5	1	4	3	19	16	13
O. Ulslev, Musse h.	14	8	17	18	15	21	20	15	10	3	13	12	13	15	16
Godsted, —	6	6	9	13	6	9	2	8	4	11	3	4	6	18	4

Tabel III (fortsat).

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Sondersted, Merløse h.	2	3	2	3	2	2	1	1	2	1	1	2	3
Udby, Tuse h.	4	5	7	8	4	2	5	..	5	4	2	1	5	5	1
Hjembæk, —	2	..	5	3	..	6	4	1	3	1	3	..	1	3	2
Sæby-Hallenslev, Tuse h. ...	9	8	9	11	19	21	10	4	10	6	8	6	6	8	15
Rosnæs, Ars h. ...	5	6	4	2	1	3	6	2	2	1	3	2	4
Udby, — ...	14	8	8	7	14	11	8	..	1	5	6	5	6	3	5
St. og Ll. Fuglede, — ...	10	4	5	3	11	14	10	..	8	2	2	3	3
Brejninge, Skippinge h. ...	4	10	10	9	13	6	7	2	3	9	4	3	12	6	6
Bjærgsted, —	2	2	5	4	2	4	3	1	2	2
Asnæs, Ods J.	5	6	9	5	2	12	8	5	5	3	..	1	6	..	1
Sorø amt.															
Alsted, Alsted h. ...	8	4	4	3	7	6	2	1	7	3	2	3	4	6	1
Fjenneslev, — ...	2	3	1	1	..	8	3	..	3	2	2	3	4	..	1
Gyrstinge, — ...	1	2	8	4	3	5	6	2	1	2	4	3	4	6	2
Kirke Flintstrup, — ...	4	5	2	4	1	1	..	2	4	1	2	2	3	3	4
Benløse, Ringsted h.	3	4	2	4	5	6	2	1	2	1	1	1	2	2	2
Bringstrup, — ...	1	2	2	..	2	..	4	3	1	3	4	3	3
Jydstrup-Valsølle — ...	4	5	5	2	7	5	3	4	4	9	1	3	..	3	3
Kvierkeby, — ...	2	2	4	2	6	7	4	..	1	2	4	1	2	3	6
Sneslev — ...	4	2	4	6	11	4	4	1	4	4	2	3	2	3	2
Sorterup, Slagelse h.	4	2	3	4	1	8	2	2	2	4	2	3	3	1	4
Ottestrup, —	1	8	1	4	5	3	3	1	2	2	..	1	3	3	3
Lindlørdal — ...	9	4	1	1	2	4	9	1	4	1	1	9	9

Tabel IV.

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Dode.															
Odense amt.															
Tommerup, Odense h.	13	16	11	10	8	5	17	19	60	3	13	5	6	5	3
Brylle,	15	8	3	5	5	12	14	31	41	14	9	6	6	5	7
Frayde, Aastum h.	17	18	17	9	12	8	21	33	27	8	10	8	9	9	12
Norre Søby	2	5	8	3	1	7	7	3	19	1	10	4	3	4	1
Stubberup, Bjerge h.	24	14	9	12	5	20	17	19	46	10	5	17	11	13	14
Norup, Lunde h.	9	13	8	7	5	10	14	22	61	8	6	5	2	5	5
Guldbjerg-N. Sandager.															
Skovby h.	27	13	12	10	14	13	7	17	28	3	5	3	4	1	1
Kaushunde, Vends h.	12	20	5	4	7	6	13	35	10	3	1	1	5	2	4
Norre Aaby,	11	11	5	4	..	6	8	30	41	4	4	4	1	1	2
Ingslev,	3	3	3	7	6	10	15	26	36		4	7	1	2	3
Svenborg amt.															
Landet-Brejninge, Sunds h.	19	31	11	9	10	9	6	114	119	18	23	14	16	8	10
Ørbæk, Vindinge h.	12	12	5	5	4	13	9	21	39	3	10	2	5	3	2
Ialt...	164	164	97	85	77	119	178	370	527	75	100	76	72	58	61

Tabel V.

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Fødte.															
Odense amt.															
Tommerup, Odense h.	15	19	12	15	17	21	11	6	2	9	10	7	21	3	11
Brylle,	17	14	13	17	9	12	12	10	8	10	9	7	16	15	14
Fravde, Aasum h.	16	21	17	13	18	9	16	6	..	11	12	11	18	20	7
Norre Soby,	8	3	7	10	8	8	5	..	5	6	5	7	3	3	9
Stubberup, Bjærg h.	16	7	9	18	7	8	21	15	11	15	11	14	20	18	18
Norup, Lunde h.	12	6	18	12	13	14	11	12	3	9	7	9	10	17	10
Lunde, --	20	11	12	16	18	14	11	7	8	13	9	8	16	11	10
Guldbjærg-N. Sandager, Skovby h.	12	10	9	14	9	11	12	7	2	8	12	3	12	9	11
Kauslunde, Vends h.	9	13	18	12	15	6	3	6	3	3	5	5	7	4	9
Norre Aaby --	7	6	6	8	8	8	5	6	..	5	7	15	7	6	8
Ingslev, --	8	8	11	8	9	9	7	12	..	7	8	7	10	5	12
Svenborg amt.															
Landet-Brejninge, Sunds h.	33	29	40	43	29	27	49	25	22	20	27	31	37	40	35
Ørbæk, Vindinge h.	13	3	14	8	10	8	7	10	3	9	5	5	10	9	13
Ialt ...	186	153	186	194	170	155	170	122	67	125	130	129	187	160	167

Tabel VI.

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Viede.															
Odense amt.															
Paarup, Odense h.....	1	2	1	1	7	2	2	2	9	2	3	5	2	1	1
Tommerup --	1	3	3	3	5	2	5	2	2	4	..	2	3	2	1
Brylle, --	4	1	3	2	1	6	3	1	6	1	1	2	5	3	1
Fravde, Aasum h.....	1	4	2	3	9	5	3	2	12	5	3	2	2	5	4
Norre Soby --	5	2	2	1	3	1	1	..	9	3	4	2	1	4	2
Stubberup, Bjerge h.....	6	8	7	1	2	7	1	4	12	9	5	5	3	3	2
Norup, Lunde h.....	4	8	3	3	3	2	3	1	5	5	3	1	6	3	1
Lunde, --	2	3	2	1	3	2	2	3	8	1	3	1	3	6	1
Guldbjerg-N. Sandager.															
Skovby h.....	8	5	2	3	2	1	3	1	3	5	3	2	4	2	1
Kaushunde, Vends h.....	4	10	3	1	2	..	1	3	7	2	5	..	2
Norre Aaby --	1	1	4	2	4	..	1	..	2	3	2	3	1	..	4
Ingslev, --	4	1	2	2	1	2	2	1	..	1	1	1	3	1	3
Svenborg amt.															
Landet-Brejninge, Sunds h.	10	13	11	5	6	8	12	5	19	9	7	14	10	5	8
Ørbæk, Vindinge h.	1	2	4	2	2	5	1	2	4	3	4	3	3	2	2
Ialt...	52	63	49	38	50	43	43	27	98	51	39	45	51	37	33

Tabel VII.

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Købstæderne.															
Døde.															
Helsingør Marie	65	58	312	21	41	45	72	96	40	28	23	21	21	27	32
Roskilde domsogn	201	122	184	80	88	64	106	101	51	40	32	45	36	42	49
Ringsted	153	35	23	121	36	107	49	73	44	25	42	31	31	18	42
Slagelse St. Peder	89	44	53	25	103	55	33	62	30	20	15	5	24	14	26
Køge	237	142	347	101	143	168	121	175	78	41	36	20	42	39	91
Næstved St. Peder	178	78	78	75	128	101	62	38	49	53	39	40	40	28	52
Nakskov	173	153	95	97	79	143	205	295	289	158	80	51	47	75	36
Aaker	22	108	430	48	15	28	46	39	31	23	27	18	26	23	60
Ialt	1118	740	1522	571	633	714	691	879	612	378	291	231	270	266	388
Fødte.															
Helsingør Marie	40	45	33	28	48	56	41	27	51	63	50	57	70	66	78
Slagelse St. Peder	11	20	25	33	24	40	28	30	36	17	27	23	36	25	17
Køge	72	43	78	78	88	97	78	77	91	78	64	63	55	68	75
Næstved St. Peder	60	40	80	54	40	57	31	58	52	41	46	19	22	43	31
Nakskov	70	49	87	97	92	97	76	141	78	87	69	67	66	82	79
Nysted	50	42	61	54	29	51	38	52	29	36	37	38	42	47	39
Aaker	56	50	62	68	55	65	55	48	62	48	57	44	62	55	56
Nyborg	47	36	35	57	32	48	39	27	30	39	35	50	46	60	63
Ialt	406	325	461	469	408	511	389	460	429	409	380	361	399	446	438

Tabel VII (fortsat).

	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666
Viede.															
Helsingør Mariæ	17	13	12	28	23	18	10	9	12	23	13	21	17	20	28
Slagelse, St. Mikkel	17	29	28	41	29	24	22	15	24	21	15	16	4	6	3
Slagelse, St. Peder	6	12	9	7	10	11	2	4	7	5	16	9	9	6	3
Næstved, St. Peder	11	30	20	25	20	20	14	14	17	13	10	10	12	18	10
Nakskov	26	18	57	32	36	23	31	19	46	31	19	20	20	29	19
Aaker	10	11	13	33	14	13	11	8	10	12	12	11	12	11	11
Ialt ...	87	113	139	166	132	109	90	69	116	108	85	87	74	90	74

Tabel VIII.

Aar	f.	d.
1652.....	875	1823
1653.....	762	1053
1654.....	929	1625
1655.....	1063	1595
1656.....	962	1497
1657.....	950	1915
1658.....	931	935
1659.....	893	970
1660.....	839	852
1661.....	702	833
1662.....	652	666
1663.....	730	442
1664.....	872	467
1665.....	871	497
1666.....	768	652

Tabel IX.

Aar	f.	d.
1652.....	166	164
1653.....	142	164
1654.....	174	97
1655.....	178	85
1656.....	152	77
1657.....	141	119
1658.....	159	148
1659.....	115	370
1660.....	59	527
1661.....	112	75
1662.....	121	100
1663.....	121	76
1664.....	171	72
1665.....	149	58
1666.....	157	64

Tabel X.

Aar	f.	d.
1652.....	309	764
1653.....	247	583
1654.....	365	1315
1655.....	315	370
1656.....	347	507
1657.....	412	543
1658.....	312	539
1659.....	381	705
1660.....	370	517
1661.....	334	313
1662.....	308	220
1663.....	273	155
1664.....	311	200
1665.....	339	206
1666.....	436	297

Tabel XI.

Aar	viede
1652.....	240
1653.....	270
1654.....	280
1655.....	318
1656.....	351
1657.....	285
1658.....	246
1659.....	115
1660.....	216
1661.....	212
1662.....	139
1663.....	170
1664.....	210
1665.....	206
1666.....	208